

TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR ATIK PİL YÖNETİMİ: HUKUKİ ÇERÇEVE VE SINIR ÖTESİ HAREKETLER

I. GİRİŞ

Kullanım ömrünü tamamlamış atıkların kontrolsüz biçimde çevreye bırakılması, özellikle tehlikeli bileşenler içeren atık türlerinde toprak, su ve hava kirliliğine yol açarak ciddi çevresel ve kamusal tehditler doğurmaktadır. Bu nedenle, atık yönetimi faaliyetleri; atığın kaynağında ayrıştırılması, geçici depolanması, taşınması, geri kazanımı ve bertarafı gibi tüm aşamalarda belirli çevresel kriterlere ve teknik standartlara uygun olarak yürütülmelidir.

Türkiye’de atıkların yönetimi, 2872 sayılı Çevre Kanunu’na (“**Çevre Kanunu**”) dayalı olarak çıkarılan ve Avrupa Birliği’nin 2008/98/AT sayılı Atık Çerçeve Direktifi esas alınarak hazırlanan, 02/04/2015 tarihli ve 29314 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Atık Yönetimi Yönetmeliği (“**Atık Yönetmeliği**”) ile düzenlenmektedir. Atık Yönetmeliği, atık oluşumunun önlenmesi, azaltılması ve çevreye zarar vermeyecek şekilde yönetilmesini amaçlar. Pil ve akümülatörlere özgü düzenlemeler ise 31/08/2004 tarihli ve 25569 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği (“**Atık Pil Yönetmeliği**”) kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti’nin 22/06/1994 tarihinde taraf olduğu Basel Sözleşmesi (“**Basel Sözleşmesi**”) uyarınca Türkiye Cumhuriyeti, ulusal mevzuatında tehlikeli olarak sınıflandırdığı atıklara ilişkin bilgileri bildirmek ve bu atıkların sınır ötesi hareketlerini kontrol altına almakla yükümlüdür. Bu bağlamda, atık pillerin yönetimi yalnızca iç hukuk normlarına değil, aynı zamanda uluslararası çevre hukukunun bağlayıcı hükümlerine de tabidir.

Bu doğrultuda; işbu makalede, Atık Pil Yönetmeliği ve Atık Yönetmeliği çerçevesinde kapsam altına alındığı ölçüde kimyasal reaksiyonla enerji depolamaya yarar, kullanım ömrünü tamamlamış pillerin bertarafı ele alınacaktır.

II. TEMEL ESASLAR

1. Atık Pillerin Kontrolü ve Yönetimine İlişkin Başlıca Esaslar Nelerdir?

Atık pillerin yönetimi; üretim, toplama, taşıma, geçici depolama, geri kazanım ve nihai bertaraf gibi süreçleri kapsayan çevresel ve idari yükümlülükleri içermektedir. İlgili süreçlerin aşağıdaki düzenlemeler ışığında yürütülmesi esastır.

- Serbest bölgelerde faaliyet gösterenler dahil olmak üzere, Atık Yönetmeliği'nde tanımlanan bertaraf yöntemleri ve geri kazanım işlemlerini yürütecek gerçek ve tüzel kişiler, işlemlerinde kimyasal içerikler bulunması nedeniyle T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ("**Bakanlık**") veya T.C. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden ("**İl Müdürlüğü**") çevre izin ve lisansı veya geçici faaliyet belgesi almakla; tehlikesiz atık toplama ve ayırma faaliyeti yürüten tesisler ise İl Müdürlüğü'nden izin almakla yükümlüdür.
- Atık Yönetmeliği kapsamında lisans alma zorunluluğu bulunan atık türlerinin taşınması, yalnızca taşıma lisansı almış araçlarla gerçekleştirilebilmektedir. Lisans şartı aranmayan durumlarda dahi, atıkların çevreye zarar vermeyecek şekilde sızdırmaz ve kapalı araçlarla taşınması gerekmektedir.
- Atık pillerin toplanması, taşınması, geçici depolanması ya da bertarafı, yalnızca yetkili kişi ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu işlemlerin başkaca üçüncü kişiler tarafından yürütülmesi mümkün değildir.
- Atık pillerin evsel atıklarla birlikte depolanması, doğrudan kanalizasyon sistemine boşaltılması dahil olmak üzere doğrudan çevreye bırakılması, depolanması, bertarafı veya herhangi bir yakma işlemine tabi tutulması mümkün değildir.
- Atık piller, Atık Yönetmeliği'nde düzenlenen şartların sağlanması halinde üretildikleri yerde geri kazanılabilecektir. Bu kapsamda kendi atıklarını üretildikleri yerde geri kazanan gerçek veya tüzel kişiler, Bakanlık'a başvurarak çevre lisansı muafiyeti talep edebilecektir. Bu düzenlemenin tek istisnası "*kendi tesisinde enerji geri kazanımı*" halleri olup geri dönüştürülemeyen atık malzemelerin yanma, gaza dönüştürme, anaerobik çürütme ve çöp gazı geri kazanımı dahil olmak üzere çeşitli yöntemler ile ısı, elektrik veya yakıtı dönüştürüldüğü tesisler çevre lisansı muafiyetinden yararlanamamaktadır.
- Atık pil işleme tesislerinde yapılan faaliyetler ve fiziksel, kimyasal veya biyolojik ön işlemler haricinde atık pillerin doğrudan başka maddelerle veya atıklarla karıştırılması, seyreltilmesi mümkün değildir.
- Atık pillerin doğrudan kanalizasyon sistemine boşaltılması, atmosfere salınması ya da uygun olmayan koşullarda yakılması mümkün değildir.

- Tehlikeli atık niteliği taşıyan atık pillerin yönetiminde yer alan tüm gerçek ve tüzel kişiler, oluşabilecek çevresel zararlardan müteselsilen sorumludur. Atık pillerin yönetiminden sorumlu kişilerin söz konusu zararı durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan ve/veya yapılması gereken harcamalar, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre sorumlulardan tahsil edilmektedir.

2. Geri Kazanım Tesisi İşletmecilerinin Yükümlülükleri Nelerdir?

Atık pillerin geri kazanımı, atık pilleri fiziksel ve/veya kimyasal işleme tabi tutarak hammadde veya ürün elde etmek suretiyle yapılmaktadır. Geri kazanım faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yürütülebilmesi için bu işlemleri gerçekleştiren tesislerin belirli hukuki yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir.

Öncelikle bu tesislerin faaliyete başlamadan önce Bakanlık'tan çevre lisansı almaları gerekmektedir. Faaliyet süresince atık yönetimiyle ilgili tüm işlemler kayıt altına alınmalı ve bu kayıtlar en az 3 (üç) yıl süreyle tesiste muhafaza edilmelidir. Her yılın ocak ayında, tesisin genel işletme planı hazırlanarak ilgili valiliğe sunulur. Tesise kabul edilen atık pillerin, Ulusal Atık Taşıma Formu'nda belirtilen tanıma uygunluğu geri kazanım işleminden önce kontrol edilmeli; yalnızca bu uygunluğu sağlayan atık piller işleme alınmalıdır. Pil üreticileri ya da onların yetkilendirdiği kişi veya kuruluşlar tarafından kurulan geçici depolama tesisleri tarafından onaylanmamış belgelerle getirilen atık pillerin geri kazanım tesisine kabulü mümkün değildir. Bununla birlikte; söz konusu geçici depolama tesisinin yıllık çalışma raporunun da ilgili valiliğe gönderilmesi gerekmekte, ayrıca tesisin işletilmesiyle ilgili her bölüm için ayrı ayrı işletme planlarının hazırlanması ve bu planların fiilen uygulanması beklenmektedir.

Geri kazanım tesislerinin işletmecilerinin, çalışanların güvenliğini sağlamak adına özellikle risk taşıyan bölümlerde görev yapan personelin güvenliğini sağlaması ve 6 (altı) aylık periyotlarla düzenli sağlık kontrollerini yaptırması, bu alanlara izinsiz girişleri önlemesi ve gerekli güvenlik önlemlerini alması önem arz etmektedir. Ayrıca, olası acil durumlara karşı bir acil önlem planı hazırlanmalı, bu plana uygun eğitim almış personel görevlendirilmeli ve herhangi bir olayda derhâl İl Müdürlüğü bilgilendirilmelidir. Her halükârda, geri kazanım tesisi işletmecilerinin tesisin işletilmesiyle ilgili Bakanlık'ın öngöreceği iş ve işlemleri tamamlaması önem arz etmektedir.

3. Atık Pillerin Geçici Şekilde Depolanma Süreçlerinde Sağlanması Gereken Koşullar Nelerdir?

Atık pillerin geçici şekilde depolanması, bu atıkların doğrudan bertaraf edilmeden önce kontrollü koşullar altında kısa süreliğine muhafaza edilmesini sağlayarak güvenli bir atık yönetimi süreci oluşturmayı hedeflemektedir. Bu yöntem, atık pillerin nihai bertaraf, geri kazanım veya taşıma işlemleri gerçekleştirilene kadar çevresel risk oluşturmada güvenli, izlenebilir ve yönetilebilir koşullarda geçici olarak saklanmasını sağlamaktadır.

Depolanan atık pillerin üzerinde, içeriği tanımlayan etiketler yer almalı; bu etiketlerde atığın türü, kodu, miktarı ve kabul tarihi gibi bilgiler açıkça belirtilmelidir. Ayrıca, kimyasal reaksiyon ihtimali bulunan atık türleri ayrı ayrı sınıflarda tutulmalı, sızdırma riski bulunan atık piller ise aside dayanıklı, sızdırmaz özel kaplar içinde muhafaza edilmelidir.

Atık pillerin depolanma kapasitesi ve sıklığı bakımından ayda 1000 (bin) kg'dan fazla tehlikeli atık üreten işletmeler, ilgili İl Müdürlüğü'nden geçici depolama izni almakla yükümlü olup bu sınırın altında kalan üreticiler söz konusu yükümlülükten muaftır. Bununla birlikte; her iki durumda da atık pillerin geçici depolama kurallarına uygun biçimde saklanması gerekmektedir.

Atık pillerin depolanmasında kullanılacak konteynerlerin ise korozyona dayanıklı, sızdırmaz ve en az 4 (dört) m³ hacminde olması, her iki yüzeyinde "Atık Pil Geçici Deposu" ibaresi bulunması önem arz etmektedir.

4. Atık Pillerin Geçici Şekilde Depolanma Süresine İlişkin Sınırlandırmalar Nelerdir?

Geçici depolamanın süresi bakımından pillerin "tehlikeli atık" kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesine göre ikili bir ayrıma gidilmektedir. Bu kapsamda; kurşunlu piller, nikel kadmiyum piller, cıva içeren piller, pillerden ayrı toplanmış elektrolitler "tehlikeli atık" olup en fazla 6 (altı) ay süreyle geçici şekilde depolanabilirken alkali pillerin büyük bir çoğunluğu ile diğer piller "tehlikesiz atık" statüsünde olmaları nedeniyle en fazla 1 (bir) yıl süreyle geçici şekilde depolanabilmektedir.

5. Atık Pillere Kota Uygulama Prosedürü Ne Şekilde İşlemektedir?

Kota uygulaması, üreticilerin piyasaya sürdükleri pillerin atık haline geldikten sonra çevreye zarar vermeden yönetilmesi amacıyla getirilen bir düzenlemedir. Bu bağlamda, pil üreticileri, önceki yıl piyasaya sürdükleri pil miktarlarını baz alarak belirlenmiş kotalar dahilinde atık pilleri toplamak, toplatmak ve uygun biçimde bertaraf etmekle yükümlüdür. Bu sorumluluklar, özellikle pillerin Atık Pil Yönetmeliği uyarınca yer aldığı gruba göre farklı kota oranları üzerinden belirlenmekte olup oranlar ilk yıldan itibaren kademeli olarak artmakta ve 5. (beşinci) yılın sonunda Bakanlık tarafından belirlenen yeni oranlarda devam etmektedir.

Bu kota uygulamasına uyum, üreticilerin her yıl ocak ayı sonuna kadar ilgili müracaat formunu Bakanlık'a sunmalarıyla başlamaktadır. İzin talebi kapsamında üretim ve satış miktarları, piyasaya sürülen pillerin türleri ve atık pil yönetimine ilişkin detaylı belgelerin Bakanlık'a ibraz edilmesi gerekmektedir. Bakanlık, sunulan bilgileri yeterli bulunduğu takdirde üretici firmalara yıllık kota uygulama izni vermektedir. Diğer yandan; başvuru zamanlamasına uyulmasa dahi, kota oranlarının uygulanması zorunluluğu devam etmektedir.

Kota hedefine ulaşamayan üreticiler, takip eden yıl içerisinde hem normal toplama hedeflerini hem de eksik kalan miktarın %10 (yüzde on) fazlasını geri toplamakla yükümlüdür. Bu arttırılmış hedefe de ulaşamaması halinde, zorunlu depozito uygulamasına geçilecek ve üretici firma hakkında Çevre Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca idari yaptırımlar uygulanacaktır.

6. Pillerin Geri Kazanımında Sigorta Yaptırma Zorunluluğu Bulunmakta Mıdır?

Piller bakımından sigorta yaptırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kapsamda; miktarına bakılmaksızın atık pillerin geri kazanımı, bertarafı ve geçici depolanma faaliyetlerini yürütenler, üçüncü kişilere verebilecekleri zararlara karşı tehlikeli atık mali sorumluluk sigortası yaptırmakla yükümlüdür. Sigortası bulunmayan kişi veya kuruluşlara izin ya da lisans verilmesi mümkün olmayıp sigorta yaptırma yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere Çevre Kanunu'nun ilgili maddelerinde düzenlenen idari para cezaları uygulanabilmektedir.

Bununla birlikte, 09/05/2010 tarihli ve 27576 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Tehlikeli Maddeler İçin Yaptırılacak Zorunlu Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Tarife ve Talimat uyarınca tehlikeli atıkları da kapsayacak şekilde düzenlenmiş sigorta poliçesine sahip olanlar bakımından ayrıca mali sorumluluk sigortası yaptırma yükümlülüğü bulunmamaktadır.

7. Pil Üreticilerinin Genişletilmiş Sorumluluğu Bulunmakta Mıdır?

Genişletilmiş üretici sorumluluğu, çevre politikaları kapsamında üreticinin yalnızca ürünün üretim ve kullanım aşamasından değil, aynı zamanda kullanım ömrü sona erdikten sonraki atık yönetiminden de sorumlu tutulduğu çevresel yönetim ilkesidir. Pil üreticileri, ürünlerin tasarımından itibaren atık oluşumunu azaltacak önlemleri almak, atık hâline gelen ürünlerin toplanması, geri kazanımı ve bertarafı süreçlerini organize etmek ve bu işlemlerin maliyetini karşılamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, toplama hedeflerinin sağlanması ve Bakanlık'ça belirlenen usullerin uygulanması yoluyla yerine getirilmektedir. Bununla birlikte; üretim süreci sırasında ortaya çıkan ve belirli teknik, çevresel ve ekonomik kriterleri karşılayan maddeler "yan ürün" olarak sınıflandırılabilir; bu tür maddeler atık olarak değil, doğrudan başka üretim süreçlerinde kullanılabilen, ikame girdiler olarak değerlendirilmektedir.

Pil üreticilerinin genişletilmiş sorumluluğu yönünden önemli diğer bir husus ise yeniden kullanıma hazırlamadır. Yeniden kullanıma hazırlama, atık hâline gelmiş ürünlerin yalnızca fiziksel işlemlerle, ilk kullanım amacına uygun şekilde tekrar kullanılabilir duruma getirilmesidir. Bu faaliyet sadece çevre lisansına sahip atık işleme tesislerinde gerçekleştirilebilir; tamirhaneler, servisler gibi ürünlere yönelik bakım onarım hizmeti veren gerçek ve tüzel kişilerin atık pilleri yeniden kullanıma hazırlaması mümkün değildir.

8. Atık Pillerin Sınırlar Ötesi Hareketlerinde Hangi Prosedürler İzlenmektedir?

Pillerin atık haline gelmesi durumunda sınırlar ötesi hareketi, tehlikeli ya da tehlikesiz olmalarına göre farklı prosedürlere tabidir. Tehlikeli atık kapsamındaki atık pillerin Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine, serbest bölgeler dahil olmak üzere girişi yasaktır. Ancak bazı tehlikesiz atık pillerin ithalatına, Bakanlık'ın görüşü doğrultusunda belirlenen kurallarla ve kontrole tabi olarak izin verilebilmektedir. Serbest bölgelerde oluşan atık pillerin bölge dışına çıkarılması ise, uygun atık işleme tesisi bulunmaması veya atık pil üreticisi firma tarafından atık pillerin bu tesislere verilmemesi durumunda İl Müdürlüğü'nün onayıyla mümkündür.

İhracat ve transit geçiş süreçlerinde, eğer atık piller tehlikeli atık statüsündeyse yalnızca (i) Türkiye'de geri kazanım/bertaraf için gerekli teknik kapasiteye sahip tesislerin bulunmaması, (ii) ithalatçı ve transit ülkelerin kabulü, (iii) ihracata ilişkin iş ve işlemlerin tamamlanması şartıyla; sadece AB ve/veya OECD üyesi ülkeler ile Liechtenstein'a ihraç edilebilmektedir. Tehlikesiz atık pillerin AB ve/veya OECD üyesi ülkeler ile Liechtenstein'a ihracatında ise yalnızca Bakanlık'a bilgi verilmesi yeterlidir. Sayılan ülkeler dışındaki ülkelere ihracat, ancak ilgili ülkenin yetkili otoritesinin izni akabinde Bakanlık'ın onayıyla gerçekleştirilebilmektedir.

Normlar hiyerarşisi bakımından kanun niteliğindeki iç hukuk düzenlemelerine ve pek tabii Atık Yönetmeliği ile Atık Pil Yönetmeliği'ne üstünlükle uygulanan Basel Sözleşmesi uyarınca, tehlikeli atıkların sınırlar ötesi taşınımı öncesinde, ihracatçı devletin ilgili devletlerin yetkili makamlarına yazılı bildirimde bulunması gerekmektedir. İthalatçı devlet, taşımaya onay verip vermediğini yazılı olarak bildirecek ve taşınım, ancak ithalatçı devletin yazılı muvafakati hâlinde başlatılabilecektir. Bu kapsamda Basel Sözleşmesi'ne taraf olan bir devletten taraf olmayan bir devlete yapılacak atık pil taşımalarında da Basel Sözleşmesi uygulanacaktır. Transit geçişin söz konusu olduğu durumlarda ise transit devletin onayının alınması gerekmekte olup aksi takdirde taşımanın başlaması mümkün değildir.

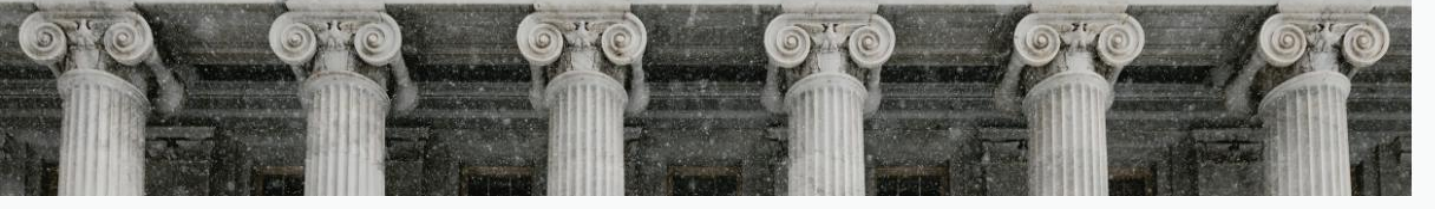
9. Atık Pillerin Yasa Dışı Trafığe Konu Olmasında Uygulanacak Müeyyideler Nelerdir?

Basel Sözleşmesi uyarınca, tehlikeli atıkların, dolayısıyla atık pillerin (i) ilgili devletin bilgisi ve onayı olmaksızın sınırlar ötesi taşınımı, (ii) ilgili devletin rızasının sahtekarlık, yalan beyan veya hile ile elde edilmesi, (iii) maddi bir şekilde belgelere uymayan bir durum veya (iv) atıkların Basel Sözleşmesi'ne ve genel uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olarak kasıtlı bertarafı sonucunu doğuran bir durum bulunması hali yasa dışı trafik olarak kabul edilmektedir.

Yasa dışı taşımanın ihracatçı veya üretici kaynaklı olması hâlinde, ihlalin bildirildiği tarihten itibaren 30 (otuz) gün içinde, ihracatçı devletin atıkların geri alınmasını ya da çevreyle uyumlu biçimde bertarafını sağlaması zorunludur. Benzer şekilde, yasa dışı faaliyetin ithalatçı veya bertaraf edici kaynaklı olması durumunda, ithalatçı devlet aynı süre içinde atıkların çevreyle uyumlu bertarafını temin etmekle yükümlüdür. Taraflardan hiçbirine doğrudan sorumluluk yüklenemediği durumlarda ise, ilgili devletler iş birliği içinde atıkların en kısa sürede ve çevreyle uyumlu biçimde bertarafını sağlamalıdır. Ayrıca, her taraf devlet, yasa dışı trafiği önlemek ve cezalandırmak amacıyla gerekli ulusal mevzuatı oluşturmak ve uygulamakla yükümlüdür.

III. SONUÇ

Atık pillerin yönetimi, yalnızca çevre politikalarının bir uzantısı değil; üretim, toplama, geçici depolama, geri kazanım ve bertaraf süreçlerine entegre edilmiş, yüksek düzeyde düzenlemeye tabi entegratif bir yönetim yapısıdır. Bu yapının işleyişi; üreticilerin genişletilmiş sorumluluklarının yerine getirilmesi, lisanslı aktörlerce yürütülen geri kazanım faaliyetlerinin sürekli denetimi ve sınır ötesi hareketlerin uluslararası hukuk çerçevesinde izlenmesiyle sürdürülebilir hale gelmektedir. Ülkemizdeki düzenleyici çerçeve uluslararası standartlarda olmakla birlikte bu çerçevenin uygulanabilir olması önem arz etmektedir.

Doğa Kale

Avukat

+90 552 452 13 71

doga.kale@aydin.law

<https://www.linkedin.com/in/dogakale/>

Aleyna Altın

Yasal Stajyer

+90 533 918 83 83

aleyna.altin@aydin.law

<https://www.linkedin.com/in/aleynaaltin/>